

SŁOWO WSTĘPNE

Powroty do przeszłości. Literatura i kultura lat 80. i jej współczesna recepcja to zbiór szkiców będących pokłosiem ogólnopolskiej konferencji naukowej, która odbyła się 18 maja 2022 roku. Nieprzypadkowo w jej tytule pojawiło się czytelne nawiązanie do kultowego filmu *Powrót do przyszłości* (*Back to the Future*, 1986) w reżyserii Roberta Zemeckisa, którego bohaterowie dzięki wehikułowi rozpoczynają podróż w czasie. Zaproponowana formuła stała się źródłem refleksji na temat literatury i kultury lat 80. XX wieku z perspektywy ponad trzydziestu lat od momentu transformacji ustrojowej w Polsce. Wspomniana w tytule podróż w czasie wpisuje się w globalne zjawisko retromanii, które wiąże się z pojęciem kulturowego remiksu. Liczne remaki, sequele, prequele, crossovery, covery świadczą o nieustannie dokonującym się recyklingu obejmującym nie tylko literaturę, ale także muzykę, seriale, filmy czy styl życia. Nostalgia stała się jednym z kluczowych wehikułów sprzedaży, co potwierdzają choćby aukcje internetowe, na których popularnością cieszą się retroobiekty (jak walkman, płyty winylowe, kasety magnetofonowe oraz VHS), mające obecnie status przedmiotów kultowych. Wzrasta również zainteresowanie takimi wydarzeniami, jak giełda staroci, na której można znaleźć trudno dostępne płyty, książki oraz gadżety z tamtej dekady.

Niniejszy tom ma charakter interdyscyplinarny. W dyskusji na temat lat 80. XX wieku wzięli udział literaturoznawcy, językoznawcy, historycy, kulturoznawcy z ośrodków badawczych z całej Polski. Fundamentalne pytania, na które poszukiwano odpowiedzi, brzmią: w jaki sposób powroty do lat osiemdziesiątych w Polsce wpisują się w zjawisko globalnej fascynacji tamtą dekadą? Jak kreowane są popkulturowe wyobrażenia schyłkowej fazy PRL wśród twórców? Jaka jest recepcja literatury i kultury lat osiemdziesiątych XX wieku? Oczywiście wydaje się to, że rodzimy wariant opowieści o tamtej dekadzie będzie różnić się od tych utrwalanych chociażby w produkcjach amerykańskich.

Tom ten podzieliliśmy na dwie części. Pierwszą – *Recepcja lat osiemdziesiątych w literaturze i kulturze* otwierają artykuły poświęcone cenzurze. Barbara Tyszkiewicz poruszyła temat działalności Głównego Urzędu Kontroli Prasy, Publikacji i Widowisk u progu dziewiętej dekady, zwracając uwagę na opinie dotyczące wybranych tekstów literackich, zawarte w „Informacjach Instruktażowych”. Wik-

tor Gardocki podjął temat końca cenzury PRL oraz jej działalności w schyłkowym okresie, gdy wobec kolejnych zmian w przepisach działalność GUKPPIW była coraz bardziej ograniczona. W artykule kolejnym Elżbieta Jurkowska powróciła do wątku wydania *Dzieł wszystkich* Jana Kochanowskiego, zainicjowanego jeszcze w 1978 roku, które z różnych przyczyn nie doczekały się publikacji w komplecie. O balansowaniu między polityką a literaturą oraz, między innymi, o potyczkach z cenzurą pisze Helena Chwiedosik, na przykładzie dzieł wybitnego pisarza Jerzego Ficowskiego. Wątki polityczne, chociaż w odniesieniu do literatury fantastycznej lat 80., porusza Adam Mazurkiewicz, przedstawiając różne oblicza fantastyki „zaangażowanej”, między innymi na przykładzie twórczości Janusza Zajdla. Artykuł Przemysława Kaliszuka poświęcony jest nieco dziś zapomnianym powieściom Stefana Chwina z lat 80., które przyszyły autor *Hanemanna* publikował pod pseudonimem Max Lars. Z kolei Justyna Paszkowska omawia recepcję twórczości Edwarda Stachury w przedostatniej dekadzie XX wieku, odnosząc się m.in. do słynnej teorii „życiopisania”. Joanna Włodarczyk-Kaziród pisze o holenderskiej recepcji jednej z najwybitniejszych powieści wydanych w Polsce w latach 80.: *Kamień na kamieniu* Wiesława Myślińskiego. Fenomen popularności *Opium w rosle* (1986) Małgorzaty Musierowicz omawia Julia Manowska-Cebula. Z kolei Piotr Majcher analizuje dramat austriackiego noblisty Petera Handkego, napisany w 1981 roku, w którym autor zawarł m.in. wątki autobiograficzne, a także przemyślenia na temat sytuacji społeczno-politycznej w Austrii. Lata 80. to także okres, w którym pojawiają się pierwsze bestsellery kulinarne m.in. *Nastolatki gotują* (1985) Sabiny Witkowskiej, o którym pisze Anita Has-Tokarz. Badaczka zwraca uwagę, że była to pozycja obowiązkowa niemalże w każdym domu i stanowiła podstawę wczesnej edukacji kulinarnej. Część pierwszą zamyka studium Magdaleny Budnik na temat zjawiska tzw. *golden age thinking* – autorka analizuje je, biorąc pod uwagę to, jakie książki i filmy były dostępne w Polsce w latach 80.

Drugą część monografii (*Powroty do lat osiemdziesiątych w najnowszej popkulturze*) otwiera tekst Sylwii Chutnik, w którym autorka analizuje wizerunki sceniczne artystek z lat 80. (m.in. Zdzisławy Sośnickiej, Małgorzaty Ostrowskiej, Beaty Kozidrak, Izabeli Trojanowskiej) – błyszczące sceniczne stroje, kicz oraz wszechobecny nadmiar nasuwają skojarzenia z estetyką kampu. Z kolei Adam Regiewicz zwraca uwagę na obecność narracji muzycznej we współczesnych retrokryminałach (m.in. Czubaja, Ćwirleja, Chutnik). Odwoływanie się do wrażeń muzycznych intensyfikuje wspomnienia, ale także formułuje współczesną tożsamość i dyskurs pamięci. W kolejnym szkicu Dariusz Piechota analizuje najnowsze filmy i seriale (*Hiacynt, Zupa Nic, Rojst*), których akcja rozgrywa się w latach 80., a ich twórców cechuje dbałość o szczegóły w odzwierciedleniu realiów tamtego okresu. Co warto podkreślić, bazują one głównie na popkulturowych wyobrażeniach tamtej dekady. Charakterystyka pokolenia wyżu demograficznego z początku lat 80. staje się

motywnym przewodnim artykułu Agnieszki Trzeźniewskiej-Nowak, która omawia *Znaki szczególne* Pauliny Wilk. Artykuł autorstwa Ewy Gorlewskiej, ma charakter komparatystyczny i dotyczy zmian zachodzących w potocznym rozumieniu nazw „rodzina” i „społeczeństwo”. W ostatnim studium Beata Kołodziejczyk-Mróż analizuje powieść *Niekończąca się historia* Michaela Endego, skupiając się m.in. na wątku dziecięcej depresji.

Mamy nadzieję, że lektura studiów zgromadzonych w monografii *Powroty do przeszłości...* choć w pewnej części oddaje globalną fascynację latami 80., które w Polsce ze względu na schyłkową fazę PRL diametralnie różniły się od tych spod znaku choćby *Stranger Things*. Mamy nadzieję, że tom ten stanie się impulsem do głębszej refleksji na temat tamtej dekady.

Wiktor Gardocki

Dariusz Piechota